

مرجع مبارز

آیت الله العظمی فاضل لنکرانی

محمد تقی ادهم نژاد

تولد

والد ارجمند آیه الله العظمی فاضل لنکرانی رحمته الله از عالمان بافضیلت و از شاگردان برجسته مؤسس حوزه علمیه قم، آیه الله العظمی حائری یزدی، و از اصحاب و یاران مورد وثوق مرجع والامقام آیه الله العظمی بروجردی به شمار می آمدند. ایشان اصالتاً اهل ارکوان لنکران - که از شهرهای قدیمی آذربایجان است - بودند که بعد از سرکار آمدن کمونیستها در روسیه، به ایران مهاجرت کردند و بعد از چند سال توقف و تحصیل در اردبیل، زنجان، مشهد و تهران همزمان

با تأسیس حوزه علمیه توسط حاج شیخ عبد الکریم حائری به قم آمدند و در این شهر ماندگار شدند و از محضر فرزندان علمی همانند: آیات عظام حائری یزدی، بروجردی، خوانساری، حاجت و... کسب علم و معرفت نمودند و خود نیز از مدرسان و عالمان نامدار گردیدند. ایشان با بیت آیه الله سید عباس مبرقعی قمی - از عالمان جلیل القدر و از سادات ریشه دار و اصیل قم - وصلت نمودند. در سال

۱. ر.ک: ستارگان حرم، ش ۱۲، ص ۲۶۶ - ۲۷۹، گروهی از نویسندگان ماهنامه کوثر، انتشارات زائر قم، ۸۲

اصول استدلالی را به عربی می نوشت
کسه نشان دهنده نبوغ و استعداد
درخشان وی بود.

اساتید نامدار

آیه الله العظمی فاضل لنکرانی از
دانش بیکران اساتید و مراجع بزرگ
تقلید وقت حوزه علمیه قم بهره مند
گردیدند که اسامی اساتید فرزانه ایشان
عبارت اند از:

۱. پدر بزرگوارش، مرحوم آیه
الله حاج شیخ فاضل لنکرانی (متوفی
۱۳۹۲ق)؛
۲. مرحوم آیه الله حاج شیخ
محمد صدوقی یزدی (متوفی ۱۳۶۰
ش)؛
۳. مرحوم آیه الله سید محمدباقر
سلطانی طباطبایی (متوفی ۱۴۱۶ق)؛
۴. مرحوم آیه الله شیخ عبدالجواد
سدهی اصفهانی (متوفی ۱۴۰۷ق)؛
۵. مرحوم آیه الله شیخ مرتضی
حائری یزدی (متوفی ۱۴۰۶ق)؛
۶. مرحوم آیه الله سید محمد
محقق داماد (متوفی ۱۳۸۸ق)؛
۷. مرحوم آیه الله العظمی سید
شهاب الدین مرعشی نجفی (متوفی

۱۳۱۰ شمسی مطابق با سال ۱۳۵۰
قمری بیت با فضیلت این عالم فاضل با
قدوم مبارک مولودی منور گردید که
بعدها به نام حضرت آیه الله العظمی
حاج شیخ محمد فاضل لنکرانی رحمته
شهرت جهانی یافت.

شوق دانش اندوزی

آیه الله العظمی فاضل لنکرانی با
استعداد و نبوغ فوق العاده خود،
تحصیلات کلاسیک را تا مقطع ششم
ابتدایی با موفقیت تمام به پایان رسانید
و با عشق و علاقه زاید الوصفی برای
کسب علوم دینی وارد حوزه مبارکه قم
گردید. و دروس مقدمات و سطوح
حوزه علمیه را به مدت ۶ سال با
موفقیت به پایان رساند، آن گاه بعد از
اتمام دوره سطح و در سن ۱۹ سالگی
به درس مجتهد پرور مرجع والامقام
شیعه آیه الله العظمی بروجردی وارد
شد و به سبب کمی سن و فهم زیاد و
جدیت در تحصیل، مورد توجه اساتید
و فضلاء حوزه قرار گرفت.

این محصل حوزه علاوه بر
تحصیل و فراگیری دروس اساتید
فرزانه، مطالب عمیق خارج فقه و

۱۴۱۱ق):

۸. آیه الله العظمی امام خمینی رحمته الله علیه
(متوفی ۱۴۰۹ق)؛

۹. آیه الله العظمی بروجردی رحمته الله علیه
(متوفی ۱۳۸۰ق)؛

۱۰. علامه سید محمدحسین
طباطبایی رحمته الله علیه (متوفی ۱۴۰۲ قمری).^۱

آشنایی با امام خمینی رحمته الله علیه

آیه الله العظمی فاضل لنکرانی رحمته الله علیه
از شاگردان مبرز و نامدار مکتب علمی
و سیاسی حضرت امام راحل بودند.
ایشان، جامعیت علمی و عملی استاد
بزرگوارش و نحوه آشنایی با معظم له
را چنین بیان می‌دارد:

«امام بزرگوار، در مقام علمی یک
فرد جامع به تمام معنا بود. فقیه کامل،
اصولی متبحر، فیلسوف بی‌نظیر،
عارف به تمام معنی الکلمه، متخصص
در علم اخلاق و تربیتهای عملی و
اخلاقی و همین‌طور جهات دیگر.

ما از دو طریق با حضرت امام
ارتباط و آشنایی داشتیم: نخست از
همان دوران کودکی؛ چون بنده با شهید
بزرگوار حضرت آیه الله حاج آقا
مصطفی هم‌درس بودم و پدرم با

حضرت امام رحمته الله علیه رفاقت بسیار صمیمی
داشتند و به علت همین رفاقت و
ارتباطی که پدرم با حضرت ایشان
داشتند، معظم له مکرر به منزل ما
تشریف می‌آوردند و متقابلاً پدرم به
منزل ایشان می‌رفتند. من از دوران
طفولیت تشخیص داده بودم که
حضرت امام با سایر دوستان پدرم
تفاوت خاصی دارند؛ چون که در
ایشان جاذبه مخصوصی وجود داشت
که ما را جذب می‌کرد و با دیده احترام
فوق العاده به ایشان می‌نگریستم. ثانیاً،
کم‌کم دوران دبستان را پشت سر
گذاشتم [و] با شادروان حاج آقا
مصطفی وارد حوزه شدیم. به واسطه
درس و بحثی که با یکدیگر داشتیم،
ارتباط ما با امام خیلی نزدیک بود.
ارتباط ما با امام خمینی مثل ارتباط
اعضای یک خانواده بود و یک نوع
عواطف خاصی نسبت به من
حکم فرما بود و متقابلاً من نسبت به
ایشان. حتی یادم هست در مورد
جریانی که من خدمت امام رسیدم، امام

۱. ستارگان فقاقت، محمدتقی ادهم‌نژاد،
انتشارات انجمن رحمته الله علیه، قم، ۱۳۸۵، ص ۱۰۸-۱۱۲.

بزرگوار به من فرمود: فلانی! من تو را به منزله مصطفی می دانم. رفتاری که با مصطفی داشتیم، با تو دارم و تعبیر ایشان این بود که من تو را از کوچکی بزرگ کرده‌ام و همین طور هم بود.»^۱

در مکتب علمی امام علیه السلام

آیه الله العظمی فاضل به مدت ۹ سال در درس پرفایده خارج فقه و اصول حضرت امام راحل شرکت جسته و تقریرات آن را به رشته تحریر در آورده است. مسعظم له درباره چگونگی حضور در درس امام راحل علیه السلام چنین بیان می‌دارد: «از آنجایی که حضرت آیه الله بروجردی در هفت و هشت سال پایانی عمرشان تنها به گفتن یک درس در روز اکتفا می‌کرد و یک درس هم در روز برای طلبه کافی نبود، از این رو شنیدم حضرت امام علیه السلام تدریس اصول را آغاز کرده [است]. بدون هیچ سابقه‌ای از درس ایشان، از طرز بیان و کیفیت القای مطالب ایشان، در درس معظم له شرکت کردم و پس از چند روز احساس کردم که گم شده‌ای را که مدتها به دنبال آن بودم، پیدا کرده‌ام. امام

با بیان جالب و فکر صائب خود، بدون هیچ‌گونه اعوجاج و هیچ‌گونه انحرافی از اصل مطلب، آن هم با تسلط کافی که در فنون مختلف مخصوصاً در فلسفه، عرفان و مسائل دیگر داشت و با توجه به وجود ارتباط کامل میان بعضی از مسائل اصول و فلسفه، مطلب را طوری القا می‌فرمود که چون آفتاب برای انسان روشن می‌شد. بنده حدود نه سال افتخار حضور در درسهای خارج فقه و اصول حضرت امام را داشتم. در آن دوران هر روز دو نوبت در درس ایشان شرکت کردم و شبها آنها را به صورت تقریر نوشته و ضبط می‌کردم.»^۲

امتداد وجودی امام خمینی علیه السلام

اینکه امام خمینی علیه السلام توانست محبوب دلهای توده‌های مختلف مردم شود و جهان را تحت تأثیر قرار دهد و به اسلام حیات تازه‌ای ببخشد و ملت

۱. جزوه زندگانی‌نامه حضرت آیه الله العظمی فاضل لنکرانی، جمعی از شاگردان معظم له و اقتباس از سایت اینترنتی مرحوم آیه الله العظمی فاضل لنکرانی، با تلخیص و دخل و تصرف اندک.

۲. خبرگان ملت، دفتر دوم، ص ۳۵۹.

۱. دفاع از حریم علمی امام

در ابستدای نهضت اسلامی، مخالفان امام برای ناچیز جلوه دادن شخصیت علمی ایشان، به هر وسیله‌ای چنگ می‌زدند. آیه الله العظمی فاضل برای دفاع از حریم مقدس علمی و معنوی امام، به مقابله با تبلیغات زهر آگین مخالفان پرداخت و در حالی که در تبعید در شهر یزد به سر می‌برد، به شرح کتاب ارزشمند «تحریر الوسيله» اقدام نمود که چهار جلد آن در همان زمان تبعید به اتمام رسید و بعد از تبعید نیز با قدرت و قوت و علاقه زاید الوصفی این کار را تداوم بخشید که به نام «تفصیل الشریعه» تاکنون ۲۵ جلد آن به چاپ رسیده و پنج جلد آن نیز آماده طبع گردیده است. شرح تحریر الوسيله توسط معظم له، در حقیقت پاسخ کوبنده و محکمی به یاوه‌سرایان در راستای دفاع از شخصیت علمی پیر و مراد خود به شمار می‌رود.

ایران را از استبداد و استعمار برهاند و ملت آزادی خواه جهان را با راه و رسم مبارزه آشنا کند، آرامش را از سران قدرتهای شیطانی جهان دور سازد و جهان را سقف بشکافد و طرحی نو دراندازد، به این دلیل بود که از پنج ویژگی (علم، معنویت، جهان‌شناسی، مردمی بودن و جهاد) برخوردار بود. پرورش مرجع با همین ویژگیهای پنج‌گانه نیز از کارهای بزرگ امام خمینی رحمته الله علیه در کنار سایر کارهای بزرگ و جاویدان ایشان بود که نمونه بارز چنین مرجعی، مرحوم آیه الله العظمی فاضل لنکرانی رحمته الله علیه است.^۱

حضور و نقش آیه الله العظمی فاضل لنکرانی رحمته الله علیه در همراهی و همفکری با امام خمینی رحمته الله علیه از دهه ۴۰ در حوزه علمیه قم تا پایان حیات آن بزرگمرد و نیز بعد از رحلت امام در صحنه‌های گوناگون جدی و پررنگ بوده است که در ادامه فقط به شمه‌ای کوتاه و فهرست‌وار از این همراهی و همفکری در امتداد خط فکری، علمی و فقهی امام راحل رحمته الله علیه اشاره می‌کنیم:

۱. ر.ک: روزنامه جمهوری اسلامی، ویژه‌نامه اربعین ارتحال آیه الله العظمی لنکرانی، ۳ مرداد ۸۶، ص ۳.

**فرزند برومند آن مرجع
فقید می‌گوید: «زندگی
ایشان در سطح بسیار
بسیار ساده‌ای بود؛
به گونه‌ای که حتی منزل
شخصی نداشت و منزل
ساده‌ای که در آن زندگی
می‌کرد، خانه‌ای بود که جدّ
مادری ما برای مادرمان
تهیه کرده بود**

باز می‌مانم. امام فرمودند: شما همان
کار را انجام دهید. معلوم می‌شود امام
این شرح را دیده‌اند و روی آن عنایت
داشته‌اند.^۱

۲. همگام با امام

از زمانی که حضرت امام

آیه الله العظمی فاضل لنکرانی در
طول دوران چهل ساله تدریس،
همواره از نظرات و آرای فقهی و
اصولی استادش امام راحل بهره‌مند
بوده و نیز آن را در جلسات تدریس
مطرح می‌نموده است.

آیه الله نور مفیدی، امام جمعه
گرگان و نماینده ولی فقیه در استان
گلستان، در این باره می‌گوید: «اساساً
آیه الله فاضل معتقدند حضرت امام از
نظر علمی در حوزه‌ها مظلوم واقع
شده‌اند و چهره مبارزاتی امام، جنبه
علمی ایشان را تحت الشعاع قرار داده
است و ایشان شاید برای مطرح کردن
مبانی امام، تحریر الوسیله را شرح
کردند و حضرت امام هم به این شرح
عنایت داشتند؛ چون زمانی که حضرت
امام از تبعید بازگشتند و به قم آمدند، از
آیه الله فاضل برای جلسه استفتائات
دعوت کردند. ایشان به امام عرض
کردند: اگر به آنجا بیایم، از کار اصلی‌ام
که شرح تحریر الوسیله است

۱. اقتباس از سایت آیه الله فاضل لنکرانی رحمته الله علیه.

امضای معظم له در طول نهضت اسلامی در زیر بیش از پنجاه اعلامیه و بیانیه گوناگون که از سوی علما و مدرسین صادر شد، مشاهده می شود. معظم له با نقل خاطره ای درباره کثرت اعلامیه هایی که از سوی وی صادر و یا امضا می شد، فرموده اند: «اعلامیه های بسیاری داده می شد که در اکثر آنها امضای من وجود داشت؛ به طوری که وقتی سازمان امنیت ما را بازداشت کرد، یکی از مهم ترین سؤالات ایشان این بود که شما در متجاوز از پنجاه اعلامیه امضا دارید. من در جواب گفتم: همه این امضاها از خود من است. یک وقت فکر نکنید که از امضای من در پای این اعلامیه ها تقلید شده است. این جواب، مأمور امنیتی را

خمینی رحمته الله علیه مبارزات سیاسی خود را علیه حکومت طاغوتی پهلوی آغاز کردند. حضرت آیه الله فاضل لنکرانی به عنوان یکی از مدرسین برجسته حوزه و یکی از یاران و همراهان امام، قدم به قدم در صف مجاهدان و حامیان انقلاب اسلامی فعالیت داشتند. اعتماد عمیق و ارادت خالصانه ایشان به امام سبب شد تا از همان آغاز تحصیل، هیچ شک و تردیدی در حقانیت بینش و مطالب وی نداشته باشد و به همین دلیل، از فعال ترین عالمان مبارز به شمار می روند. وی از پایه گذاران و اعضای فعال جامعه مدرسین حوزه علمیه قم به شمار می آمدند که اعلامیه های بسیاری را صادر و یا امضا نمودند^۱ و نیز به جرم حمایت از نهضت امام، به زندان و تبعید به بندر لنگه محکوم گردیدند و بعد از چهار ماه اقامت، به یزد منتقل شدند و به مدت دو سال و نیم در آنجا به سر بردند.^۲

۱. ر.ک: اسناد انقلاب اسلامی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۷۷. (دوره پنجم جلدی)، ج ۳، ص ۲۴۷، ۲۵۱، ۲۶۸، ۲۷۲، ۳۲۲ و ۴۲۰.

۲. جامعه مدرسین حوزه علمیه قم از آغاز تاکنون، تدوین سید محسن صالح، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۸۵، ج ۳، ص ۳۰۸.

می فهمیم و چنین نیست که هر کس هر ادعایی کرد، فوراً زیر بارش برویم، این مرد را شخصیتی الهی شناخته و تحرک او را جز احساس مسئولیت شرعی چیزی نمی دانیم. به عقیده ما به اندازه سرسوزنی سیاست در کار او دخالت ندارد. هر چه می گوید و می نویسد و حتی مبارزه او همه برای خدا و اقدام به انجام مسئولیتهای دینی خود می باشد. ما طلاب اصولاً تابع دلیل هستیم. اگر شما مدرک قانع کننده برای اثبات نظر خود توانستید ارائه بدهید، من همین جا عقیده شما را می پذیرم.^۱

۳. خلع شاه از سلطنت

با مراجعه به کتابهای اسناد انقلاب اسلامی، اعلامیه های زیادی را از علما و بزرگان می یابیم که امضای آیه الله فاضل نیز در بین آنها وجود دارد. مهم ترین آنها بیانیه شدید اللحن جمعی از مدرسین حوزه علمیه قم قبل

بسیار تکان داده بود؛ زیرا او فکر می کرد که من به دست و پا افتاده، اظهار بی اطلاعی از این امضاها و ساختگی بودن آنها را خواهم کرد؛ لذا گفت: مسئله بدتر شد. حالا چرا امضا کردید؟ گفتم خوب، حالا شما می خواهید براساس منطق با من حرف بزنید یا بر مبنای زور می خواهید نظرتان را تحمیل کنید؟ کمی فکر کرد و گفت: ما براساس منطق می خواهیم با شما حرف بزنیم. گفتم: در صورتی که حاضر باشید حرف منطقی را بپذیرید، مسئله ما چنین است: آقایی به نام آیه الله خمینی پیدا شده که مطالبی را بیان کرده است. اکنون درباره ایشان و مطالبش دو نظر وجود دارد: یکی نظر شما است که او را تحریک شده و از عوامل سیاست خارجی و بازیچه دست اروپا و آمریکا و... می دانید و نظر دوم نظر ما است. ما با توجه به اینکه طلبه هستیم و درس خوانده ایم و حداقل به عقیده خودمان چیزی

۱. خبرگان دولت، دفتر دوم، ص ۵۴۱؛ گلشن ابرار، ج ۶، ص ۵۷۲.

جلوه دهند و از آن طریق، در اذهان عمومی نسبت به صلاحیت علمی، سیاسی و مذهبی معظم له خللی وارد کنند؛ از اینرو، جمعی از مدرسین حوزه علمیه قم^۲، از جمله آیه الله فاضل در خشتی کردن این توطئه حکومت و تثبیت مرجعیت امام خمینی رحمته الله علیه فعالیت می کردند.

با رحلت آیه الله حکیم، بار دیگر موضوع مرجعیت مطرح شد. اغلب بزرگان حوزه، بعد از رحلت آیه الله حکیم گردهمایی تشکیل دادند تا درباره مرجعیت تصمیم بگیرند. حضرت آیه الله فاضل در این باره فرموده اند: «در آن روزها در نتیجه کشتارها، تبعیدها و سرانجام خفقان کشنده ای که در مملکت حکم فرما بود، برای مدتی سر و صدا کاستی یافت و

از انقلاب اسلامی درباره خلع محمدرضا پهلوی از سلطنت است که فقط به تأیید ۱۲ نفر از مدرسین حوزه علمیه قم رسیده است و نام و امضای آیه الله فاضل نیز در ذیل آن اعلامیه به چشم می خورد. موضوع اعلامیه مذکور، بسیار حساس، خطرناک و به گونه ای بود که تنها انقلابیون واقعی و یاوران شجاع امام خمینی، جسارت امضای آن را داشتند؛ چه اینکه بسیاری از اعلامیه ها، از دیدگاه رژیم پهلوی جرمی نابخشودنی و مستوجب قتل بود. شاید ترس از همین عواقب خطرناک موجب گردید تا امضای افراد معدودی از علما و مدرسین در ذیل اعلامیه خلع شاه از سلطنت و حکومت قرار گیرد.^۱

۴. مرجعیت امام

سرمداران رژیم پهلوی، برای جلوگیری از رشد فزاینده انقلاب اسلامی، همواره می کوشیدند تا مسئله مرجعیت امام خمینی رحمته الله علیه را خدشه دار

۱. ر.ک: ستارگان فقاقت، ص ۱۰۲؛ جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، از آغاز تاکنون، ج ۱، ص ۵۶۲.

۲. جامعه مدرسین حوزه علمیه قم از آغاز تاکنون، ج ۱، ص ۲۶۰.

شمار می آمد. فرزند برومند آن مرجع فقید در این باره می گوید: «ایشان از همان اوایل طلبگی مقید بودند که در کنار تحصیل، تدریس هم داشته باشند. ایشان می فرمودند: در درس ارث شرح لمعه که حدود یکصد نفر شرکت می کردند، یک روز دقت کردم و مشاهده کردم که تمامی شاگردانم سَنَشان از من بیش تر است. حدود پنج دوره مکاسب را درس گفتند و شش دوره هم کفایة الاصول را تدریس کردند و الآن بیش از سی سال است که به تدریس خارج فقه و اصول اشتغال دارند که در مجموع بیش از پنجاه و پنج سال است که به امر تدریس در سطوح مختلف اشتغال می ورزند.»^۳ و امروز جای بسی مباهات است که

رژیم از این وضع، چنین برداشت کرده بود که مسئله آیه الله خمینی دیگر تمام شده؛ اما زمانی که آیه الله حکیم درگذشت، دوستان ما درباره مسئله مرجعیت پس از ایشان، جلسه ای تشکیل دادند. با اینکه شرایط نسبت به آیه الله خمینی و طرفدارانش خیلی سخت و ناجور بود، تصمیم گرفتند به طور علنی مرجعیت بلامنزاع آیه الله خمینی را طی اعلامیه ای به اطلاع مردم برسانند. اعلامیه آماده شد و دوازده نفر^۱ آن را امضا کردند که از آن جمله خودم بودم... که به نظر من همین مسئله، خود کوبنده ترین مسئله، برای رژیم بود.»^۲

تدریس شکوهمند

آیه الله العظمی فاضل از همان اوان تحصیل، به تدریس سطوح مختلف علوم دینی پرداخت که تدریس سطوح عالی و نیز خارج فقه و اصول ایشان، یکی از پرجمعیت ترین جلسات درسی حوزه علمیه قم به

۱. اسامی و متن دوازده نفر از طراحان مرجعیت امام راحل در کتاب «جامعه مدرسین حوزه علمیه قم از آغاز تاکنون»، ج ۱، ص ۲۶۰ تا ۲۶۴ آمده است.

۲. خبرگان ملت، دفتر دوم، ص ۵۴۲.

۳. اقتباس از سایت آیه الله العظمی فاضل لنکرانی رحمته الله علیه.

انسیا؛ ۱۷. رساله توضیح المسائل؛
 ۱۸. مناسک حج؛ ۱۹. اهل البيت يا
 چهره‌های درخشان در آیه تطهیر؛
 ۲۰. ائمه اطهار علیهم السلام، پاسداران وحی. که
 این دو اثر اخیر را با همکاری آیه الله
 شهاب الدین اشراقی، داماد امام راحل
 نوشته‌اند.

تأسیس مراکز فقهی

آیه الله فاضل لنکرانی در جهت
 ترویج و اعتلای مکتب تشیع و
 گسترش حوزه فقه و فقاہت و تربیت
 فقیهان متعهد و آگاه به مقتضیات زمان
 و پاسخ مسائل جدید و شبهات روز، به
 تأسیس مرکز بزرگ آموزشی،
 پژوهشی، فقهی ائمه اطهار علیهم السلام در قم
 اقدام نمودند که در سال ۱۳۷۶ شمسی
 افتتاح شد و هم اکنون یکی از
 فعال‌ترین مراکز پژوهشی فقهی حوزه
 علمیه قم می‌باشد و شعباتی هم در
 مشهد، کابل، سوریه و مالزی دارد.
 جذب و آموزش و ساماندهی مبلغین،
 پاسخگویی به شبهات علیه اسلام و

اغلب دانش‌آموختگان مکتب علمی
 معظم له در مشاغل مختلف مشغول
 خدمت به نظام اسلامی هستند.

فعالیت‌های علمی

آیه الله العظمی فاضل لنکرانی
 نگارش، تحقیق، پژوهش و تألیف
 کتب ارزنده علمی و اسلامی را نیز از
 همان سال‌های جوانی آغاز کردند که تا
 پایان حیات بابرکتشان تداوم داشت.
 اسامی برخی از آثار علمی معظم له
 بدین شرح است: ۱. نهاية التقرير (۳
 جلد)؛ ۲. تفصیل الشریعه (۳۰ جلد)؛
 ۳. حاشیه بر عروة الوثقی؛ ۴. حاشیه بر
 کتاب الطهارة «مصباح الفقیه» محقق
 همدانی؛ ۵. شرح الاجتهاد والتقلید؛
 ۶. کتاب الصوم؛ ۷. کتاب القضاء؛
 ۸. الاحکام الواضحة؛ ۹. المسائل
 المستحدثة؛ ۱۰. القواعد الفقهیه؛
 ۱۱. احکام الحج؛ ۱۲. معتمد الاصول
 (۲ جلد)؛ ۱۳. تبیان الاصول (۴ جلد)؛
 ۱۴. تفسیر حمد؛ ۱۵. آیین کشورداری
 از دیدگاه امام علی علیه السلام؛ ۱۶. عصمت

تشیع توسط مبلغان اعزامی این مرکز، اعزام مبلغان به مناطق محروم و آسیب‌پذیر به مناسبت‌های مختلف به‌طور مستمر، ایجاد ارتباط نزدیک با علمای مناطق حساس کشور به منظور تحکیم وحدت میان شیعه و سنی، تشکیل کانون‌های بحث و مناظره با علما و دانشمندان سایر مذاهب و ادیان، تجهیز کتابخانه‌های مناطق محروم و اهدای کتب مورد نیاز، بخشی از فعالیت‌های این مرکز فقهی می‌باشد.^۱

غربت قرآن

دوری از قرآن کریم، رنجی بود که در سال‌های قبل از انقلاب اسلامی ناخودآگاه بر حوزه‌های علمیه تحمیل شده بود؛ ولی برای اهل حوزه چندان محسوس و ملموس نبود. این حلقه مفقوده را فقط معدودی از علما احساس می‌کردند و از میان همانها نیز کم‌تر کسی از این رنج سخن می‌گفت و یا برای برطرف کردن آن، گامی برمی‌داشت. آیه الله العظمی فاضل

لنکرانی هر دو ویژگی را داشتند. اولاً، از بسی توجّهی به علوم قرآنی در حوزه‌های علمیه به شدت گلیایه‌مند بودند و ثانیاً، خود برای رفع این کمبود اقدام کردند. معظم له، به دنبال تقاضای عده‌ای از شاگردان خود در سال ۱۳۴۸ ش، درس تفسیر قرآن را شروع کردند که مورد استقبال فضلالی حوزه علمیه قم قرار گرفت. به تدریج تدریس تفسیر و علوم قرآنی رواج یافت و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی با پیدایش مدارس برنامه‌دار و تخصصی شدن، علوم قرآن و تفسیر قرآن کریم از غربت خارج گردیده و جایگاه خاصی پیدا کرده است.^۲

دفاع از نظریه ولایت فقیه

آیه الله فاضل لنکرانی همواره از

۱. جهت آشنایی با این مرکز فقهی ر.ک: روزنامه جمهوری اسلامی، ویژه‌نامه اربعین آیه الله فاضل لنکرانی رحمته، ص ۱۲؛ و نیز ر.ک: سایت اینترنتی معظم له.

۲. ر.ک: روزنامه جمهوری اسلامی، ویژه اربعین آیه الله فاضل لنکرانی رحمته، ۳ مرداد ۱۳۸۶، ص ۳.

هنوز ولایت فقیه برایش جا نیفتاده است.^۱

دفاع شجاعانه از فتوای امام

حکم تاریخی حضرت امام رحمته الله علیه درباره ارتداد سلمان رشدی، نویسنده کتاب آیات شیطانی، و واجب القتل بودن وی، از حمایت‌های عموم فقهای شیعه برخوردار بود. بعد از رحلت امام، دنیای کفر به کمک ایادی داخلی در صدد لغو فتوای تاریخی امام راحل رحمته الله علیه برآمده؛ در نتیجه اظهار نظرات و موضع‌گیری‌های مختلفی پیرامون این موضوع در محافل و رسانه‌ها صورت می‌پذیرفت. آیه الله فاضل لنکرانی در مقابل این تهاجمات سنگین دنیای کفر ایستاد و شجاعانه حکم تاریخی امام راحل را این‌گونه تنفیذ فرمودند: «به دنبال انتشار برخی از اخبار، مطلع شدم که دنیای کفر

مدافعان سرسخت ولایت فقیه بودند و در این راه، علاوه بر مباحث نظری، گاهی هم از استادانشان نقل قول می‌کردند و از جمله درباره آیه الله بروجردی که بحث ولایت فقیه را به‌طور مستقل نقل نکرده بود، معتقد بودند که وی همانند امام، نظرش بر ولایت مطلقه فقیه بود و به عنوان مؤید این سخن فرموده‌اند: «شاهدم این است که ایشان به هنگام تأسیس مسجد اعظم، ناچار شدند حیاطی را که وضوخانه آستانه و در کنار آن بقعه‌هایی بود و در این بقعه‌ها قبر وجود داشت، خراب کنند و جزء صحن مسجد اعظم قرار دهند. ایشان وضوخانه و بقعه را خراب کردند و جزء مسجد اعظم قرار دادند. کسی به ایشان اعتراض می‌کند که حیاط مربوط به آستانه است و بقعه‌ها مربوط به دیگران. شما به چه مجوزی آنها را تصرف کردید؟ ایشان لبخندی می‌زنند و می‌فرمایند: معلوم می‌شود این آقا

۱. مجله حوزه، شماره ۴۴ و ۴۳، ویژه سی‌امین سالگرد آیه الله العظمی بروجردی، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۱، ص ۱۵۶.

خصوصاً دولت انگلیس، توهم لغو فتوای الهی - تاریخی امام راحل علیه السلام نسبت به قتل سلمان رشدی مرتد را نموده است. لازم دیدم در این رابطه اعلام نمایم که این فتوا، بر عموم قابل نقض و یا تغییر نیست و اکنون نیز بر همه مسلمانان جهان اجرای آن واجب است و چنانچه دولت محترم جمهوری اسلامی تصمیم بر مباشرت در اقدام بر اجرای این فتوی را نداشته باشد، لیکن باید در ردیف اولین حامیان این فتوی باشد و بدانند حوزه‌های علمیه و ملت انقلابی ایران که صددرصد در رابطه با نظام و امام قلب‌شان می‌تپد، هرگز اجازه نخواهند داد این فتوا دستخوش سیاستهای خارجی روزمره گردد و نیز بدانند کتاب سلمان رشدی در واقع کتاب دولت انگلیس است.»^۱

انتشار این اعلامیه، شیطنتهای داخلی را خشی ساخته، دولت انگلیس را مجبور به عقب‌نشینی از مواضع

خود نمود.

ویژگیهای اخلاقی

۱. ساده‌زیستی

زندگی آن مرحوم یک زندگی معمولی و مطابق با سطح زندگی عموم مردم عادی بود. ایشان همواره سعی کردند که یک زندگی ساده و در سطح طلبه‌ها داشته باشند. فرزند برومند آن مرجع فقید می‌گوید: «زندگی ایشان در سطح بسیار بسیار ساده‌ای بود؛ به گونه‌ای که حتی منزل شخصی نداشت و منزل ساده‌ای که در آن زندگی می‌کرد، خانه‌ای بود که جد مادری ما برای مادرمان تهیه کرد. به یاد دارم که در همین دوران مرجعیت، یک آقای آمد و خواهش کرد که با پول حلال خودش که سهم امام هم نبود، یک خانه مناسبی برای آقا تهیه کند تا با این حال مریض در آن کمی راحت باشد؛ اما ایشان فرمودند: شما مگر

۱. روزنامه جمهوری اسلامی، ویژه‌نامه اربعین
آیه الله فاضل لنکرانی علیه السلام، ص ۳.

اسلامی می گوید: «روز چهارشنبه، ۱۹ اردیبهشت ۸۶، برای عیادت حضرت آیه الله العظمی فاضل لنکرانی به بیمارستان دی رفتم. لحظاتی با ایشان خلوت کردم و ضمن احوال‌پرسی، به اظهار نگرانی ایشان از وضع معیشت مردم گوش فرادادم. روزهای آخر زندگی را سپری می‌کردند و بنیه درستی نداشتند؛ اما با تمام وجود از مشکلات مردم می‌گفتند و این جمله را که دو سه بار تکرار کردند، هنوز در ذهن دارم که: فشار گرانیها بر مردم بسیار زیاد است و من به قدری نگران زندگی مردم هستم که خوابم نمی‌برد.»^۲

۳. تجلیل از ایام فاطمیه

آیه الله العظمی فاضل لنکرانی، به خاطر عشق و ارادت زاید الوصفشان به خاندان عصمت و طهارت علیهم‌السلام، به عنوان یک مرجع ولایی به شمار

ایشان در جهت تجلیل شایسته و ادا شدن حق عظیم بانوی بزرگ اسلام، حضرت زهرا علیها‌السلام، مردم را به برپایی مجالس و اقامه عزا در ایام فاطمیه تشویق و ترغیب و دعوت می‌کردند

نمی‌خواهید با این کار مرا خوشحال کنید؟ شما اجازه بده من این پول را برای شهریه طلبه‌ها مصرف کنم و همین منزل کافی است. و همین کار را هم کرد و آن پول را مصرف شهریه طلبه‌ها نمود.^۱

۲. دلسوزی برای مردم

مدیر مسئول روزنامه جمهوری

۱. همان، ص ۶.

۲. همان، ص ۴.

تهجد، پرهیز از غیبت، رعایت زنی طلبگی، سخاوت، حضور جدی در صحنه‌های مختلف انقلاب اسلامی، حمایت از رهبری، حمایت از مبارزان فلسطین، اخلاص در عمل و مرجع تظلمات مردم بودن، از ویژگیهای بارز این مرجع وارسته و انقلابی به شمار می‌رود.^۱

برپایی نماز جماعت

معظم له از دیرباز به عنوان یک شخصیت والای دینی در بین ارادتمندان به خاندان عصمت و طهارت علیهم‌السلام شهرت داشت. سالیان متمادی امامت جماعت مهم‌ترین پایگاه و عاظم و مداحان شهر مقدس قم، یعنی «تکیه آقا سید حسن» را به عهده داشت و بعد از رحلت آیه الله مرعشی نجفی، به خواست طلاب و فضلا و مردم قم و دعوت تولیت آستانه مقدسه حضرت معصومه علیها‌السلام امامت جماعت آن روزه منور را پذیرفته، هزاران نفر

می‌آمدند و بیش از ۵۰ سال در ایام و مناسبتهای مختلف در منزل مراسم روضه خوانی دایر می‌نمودند. ایشان در جهت تجلیل شایسته و ادا شدن حق عظیم بانوی بزرگ اسلام، حضرت زهرا علیها‌السلام، مردم را به برپایی مجالس و اقامه عزادار ایام فاطمیه تشویق و ترغیب و دعوت می‌کردند و تمایل داشتند که مردم در روز شهادت آن بزرگوار، همانند عاشورای حسینی با تجمعات گسترده و تشکیل محافل عزا، عشق و علاقه خود را به خاندان عصمت و طهارت ابراز دارند که در همین راستا، پیامهای ارزشمندی را هر ساله صادر می‌فرمودند. اقدامات عملی آن بزرگوار و سایر مراجع عالیقدر، موجبات رونق و گسترش عزاداریها را در ایام فاطمیه فراهم آورده است.

استعداد بالا، همت بلند، اهتمام به امور طلاب و فضلا، زهد و ساده‌زیستی، اخلاق نیکو در خانواده،

۱. ر.ک: همان و نیز ر.ک: جزوه زندگانی حضرت آیه الله العظمی فاضل لنکرانی، تدوین جمعی از شاگردان.

مراکز دینی و علمی و دفاع از حریم اسلام و تشیع، سرانجام در اوّل جمادی الثانیه ۱۴۲۸ ه. ق دار فانی را وداع گفت و جهان اسلام را در غم فراق خویش داغدار ساخت. پیکر پاکش در روز سوم جمادی الثانیه، مصادف با روز شهادت حضرت زهراء علیها السلام با شرکت انبوه جمعیت، با شکوه هر چه تمام تر در قم تشییع و با اقامه نماز توسط حضرت آیه الله حاج شیخ حسین وحید خراسانی بر پیکر پاک آن مرجع وارسته، در جوار حرم کریمه اهل بیت علیهم السلام و در کنار قبور سایر مراجع عظام به خاک سپرده شد.^۱

روحش شاد و راهش پر رهرو باد!

۱. شرح حال مرجع وارسته، آیه الله العظمی فاضل لنکرانی در منابع ذیل آمده است: ستارگان فقاقت، محمدتقی ادهم نژاد، ص ۱۰۷-۱۱۹؛ گلشن ابرار، ج ۶، ص ۵۵۶-۵۸۲؛ جامعه مدرسین حوزه علمیه قم از آغاز تاکنون، ج ۳، ص ۳۰۳-۳۱۰؛ خبرگان ملت، دفتر دوم، ص ۵۳۳-۵۴۴؛ مجله نور علم، دوره ۳، شماره ۸، مجله کوش، ش ۳ (نشریه آستانه مقدسه حضرت معصومه علیها السلام)؛ مجله حوزه؛ ویژه نامه سی امین سالگرد ارتحال آیه الله العظمی بروجردی، ش ۴۳ و ۴۴؛ روزنامه جمهوری اسلامی؛ ویژه نامه اربعین ارتحال آیه الله فاضل لنکرانی.

از مردم متدین قم و علما و طلاب به ایشان اقتدا می کردند.

مسئولیتها

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، بر حسب ضرورت و نیاز، حضرت آیه الله فاضل لنکرانی به منظور کمک و تداوم بخشیدن به نظام مقدس اسلامی، عهده دار مسئولیت‌هایی گردیدند که عبارت‌اند از:

۱. عضویت در جامعه مدرسین حوزه علمیه قم از بدو تشکیل تا پایان حیاتشان؛
۲. ریاست دادگاه انقلاب اسلامی قم به امر حضرت امام رحمته الله علیه؛
۳. نمایندگی دوره اوّل مجلس خبرگان رهبری از استان مرکزی؛

۴. دبیر و عضو محترم شورای

عالی حوزه علمیه قم، جهت ساماندهی وضعیت حوزه مبارکه قم از طرف حضرت امام رحمته الله علیه.

غروب آفتاب

حضرت آیه الله العظمی فاضل لنکرانی پس از عمری تلاش و مجاهدت علمی و خدمات فرهنگی، دینی، اجتماعی و سیاسی و تربیت شاگردان فراوان، تألیف آثار سودمند علمی و فقهی و تأسیس مدارس و